

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора психологічних наук, професора Карпенко Зіновії Степанівни на дисертацію Чміль Наталії Сергіївни «Психологічні особливості професійного становлення майбутніх священнослужителів», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Звернення до проблеми професійного становлення майбутніх фахівців значно почастишали на рубежі тисячоліть, що повело за собою дисертаційний бум у країнах пострадянського простору, який не вщух і донині. Падіння «залізної завіси», процеси демократизації та необхідність модернізації змісту й методів вищої освіти, її інтеграції в європейський освітній простір зумовили гострий інтерес до загальних і часткових проблем підготовки фахівців, здатних прийняти виклики глобальної економіки, міжнародного поділу праці, озброєних різноманітними компетентностями, конкурентоздатних і мобільних. Однак у шерех професій, які стали об'єктом психологічного вивчення, майже не потрапляли фахівці з богослов'я (теології), власне, – священнослужителі, і не тільки з причини порівняно недавнього рішення про їх державну легітимізацію, а й унаслідок вкрай морально делікатного й соціально складного свого статусу в сучасному українському суспільстві – мультикультурному, поліконфесійному, що постало на руїнах атеїстичної комуністичної ідеології та войовничого богопоборення. Саме завдяки науковій відвазі, дослідницькій спроможності й міждисциплінарній компетентності Н. С. Чміль ми нарешті дістаємо можливість не просто доступитися, а й свідчити про світоглядне вмотивування, концептуальне означення, методичну операціоналізацію провідних ідей дисертаційного дослідження психологічних особливостей професійного становлення майбутніх священнослужителів, а також вести мову про структурування розлогої палітри індивідуально-особистісного і соціального спектрів професійного становлення священнослужителів.

Насамперед слід відзначити композиційну стрункість презентованої

праці, яка об'єктивує чітке авторське бачення об'єкта і предмета дослідження, його мету і завдання, розмежування базових концептів розвитку, становлення, соціалізації тощо. Особливо вражає кількість використаних емпіричних методів. Одних тільки психодіагностичних методик налічується 15, проте їх кількість зовсім не була надцінною ідеєю дослідниці – її зусилля були спрямовані на всебічне відображення якісної специфіки основних етапів професійного становлення майбутніх священнослужителів на трьох послідовних етапах – адаптації, оволодіння відповідними знаннями і вміннями, реалізації свого професійно-особистісного потенціалу.

Отже, у першому розділі дисертаційного дослідження Н. С. Чміль було представлено результати теоретико-методологічного аналізу феномену професійного становлення майбутніх священнослужителів: зміст самого поняття в контексті наближених понять «розвиток» і «соціалізація», розкрито психологічні особливості професійної діяльності священнослужителя з урахуванням структурно-морфологічного підходу до трактування психології діяльності; представлено концептуальну модель професійного становлення майбутніх священнослужителів. Останню формують вектори особистісного і соціального становлення у професії, котрі взаємно перетинаються в процесі професійної освіти і трансформуються в етапи адаптації, оволодіння й реалізації. При цьому виділяються по чотири ключові чинники з боку раніше артикульованих особистісного і соціального векторів професійного становлення: по-перше, професійна спрямованість, духовність, задоволеність навчальною діяльністю і організаторські здібності і, по-друге, значущість соціального мікросередовища, міжособистісні стосунки у студентській групі, професійно-педагогічні якості викладачів, комунікативна компетентність студентів. Наведені складники процесу професійного становлення майбутніх священнослужителів виступили водночас його діагностичними критеріями (див. с. 88 дисертації) і покривали собою емоційно-ціннісні (мотиваційні), змістово-когнітивні й поведінково-вольові виміри досліджуваного феномену,

а також специфічно професійний – мовленнєво-компетентнісний вимір.

У другому розділі дисертації міститься докладне представлення програми та методів емпіричного дослідження, з'ясування їх діагностичної потужності й обмеженості, а також способів компенсації останніх; подано розлогу психологічну характеристику етапів професійного становлення майбутніх священнослужителів; експліковано основні фактори досліджуваного процесу поетапно і назагал. У результаті було встановлено низку значущих наукових фактів, як-от: низький рівень референтності товаришів по навчанню, середній рівень релігійності (дещо неочікуваний результат!), домінування громадянського та професійного типів мотивації, слабо розвинуті організаційні здібності та ін.; тенденції, як-от: неухильне зменшення до кінця навчання кількості студентів зі схильністю до творчої діяльності, наростаюче збільшення впродовж навчання в духовному ВНЗ кількості студентів із залежними типом реагування в комунікативних ситуаціях, інсталяція суперечливого ставлення до влади в управлінні людьми (декларативне заперечення прагнення до переваги при діючій самоідентифікації з професійною роллю посередника в діалогі між Богом і паствою, що передбачає ідеалізоване уявлення про себе як морального авторитета) тощо. Емпірично виділені фактори професійного становлення майбутніх священнослужителів – специфічно-богословський, мотиваційний, комунікативний і соціальний – прогнозовано підтверджують концептуальну модель, підкріплену батареєю численних психодіагностичних методик. При цьому зауважу, що чіпкий розум дисертантки дає змогу об'єктивно проінтерпретувати, приміром, від'ємне значення (-0,67) показника значущості товаришів по навчанню, залучивши для пояснення такої ситуації дані, отримані різними методами. У цьому разі підкреслюється значення позауніверситетського спілкування з представницями жіночої статі з метою укладання шлюбу до посвячення в сан (обряд хіротонії).

У третьому розділі здійснено порівняння діагностованих показників професійного становлення студентів духовних та світських ВНЗ, які готують

фахівців соціономічних професій, – крім майбутніх священнослужителів, ще і психологів та філософів. На цьому тлі виразніше окреслилися рівні сформованості їх спільних та відмінних професійно важливих якостей, що дало змогу чіткіше уявити цілі та методи тренінгової програми, які були спрямовані на проблемні зони професійного становлення майбутніх священнослужителів: формування навичок міжособистісної взаємодії та комунікативної компетентності загалом, вироблення організаційних умінь і духовності як прагнення до саморозвитку і творчого ставлення до професії. Результати впровадження психологічного тренінгу «Професійне становлення майбутніх священнослужителів» переконливо довели його ефективність.

Навіть короткий огляд проведеної авторкою дисертаційного дослідження роботи засвідчує її великий науковий потенціал, вишколене дисципліноване мислення, що не дає потонути в емпірії, а виводить на ключові узагальнення, надихає послідовників дослідження цієї проблеми на перевірку й уточнення теоретичних тез і здобутих емпіричних результатів, оскільки сама по собі дисертаційна праця Н. С. Чміль є достатньо фундаментальною й евристичною.

Звичайно, хвалебні реляції в адресу дисертантки не звільняють мене як опонента від обов'язку висловити низку застережень і побажань.

1. Попри блискучий аналіз структури професійної діяльності священнослужителя, виконаний в руслі теорії діяльності О. М. Леонтєва, концептуальна модель авторки, на жаль, відхиляється від загально-психологічного формату не стільки в бік психолого-педагогічного, скільки в бік соціально-психологічного. Їй непросто дається дисциплінарне позиціонування, що позначилося на недостатньо чіткому розмежуванні понять «розвиток», «становлення», «соціалізація». Видно, що найбільше їй імпонує термін «професійна соціалізація», тому «зісковзування» зі структури професійної діяльності священнослужителя на етапи професійного становлення (в процесі вузівської соціалізації, за Л. І. Шумською) не випадкове. Прикметно, що й у визначенні наукової новизни не вказано

найхарактерніші особливості професійного становлення майбутніх священнослужителів, тоді як на с. 19 дисертації вони у першому наближенні зазначені, а після інтерпретації результатів емпіричного дослідження можливостей для формулювання чітких дефініцій значно побільшало (див., напр., висновок 2 на с. 194-195).

2. Інші зауваги мають локальний характер.

2.1. Зокрема, здобувачка посилається на книжку В. Ф. Петровського «Введение в экспериментальную психосемантику» (с. 212), але насправді ця книжка авторства В. Ф. Петренка – знаного дослідника в царині психосемантики. На жаль, ця помилка регулярно відтворюється в інших місцях дисертації.

2.2. Для позначення факторних навантажень досліджуваних змінних Н. С. Чміль використовує букву «г», якою традиційно позначається коефіцієнт кореляції Пірсона. І хоча факторна матриця будується після відповідної трансформації кореляційної матриці, це не слугує підставою для їх символічного (тут – буквеного) ототожнення. Приклади коректного оперування факторними навантаженнями без символічного позначення їх складників можна знайти в навчальному посібнику А. Д. Наследова «Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных» (СПб, 2004. – сс. 275-276).

2.3. Здобувачка полюбляє оперувати словами «закономірність», тоді як коректніше говорити про виявлені емпіричні факти і тенденції. В основі закономірності лежить причинно-наслідковий зв'язок явищ. Незрозуміло, як на базі даних описової статистики без застосування принаймні коефіцієнтів значущості відмінностей процентних часток чи середніх значень діагностованих параметрів, презентованих у підрозділі 2.2, можна винести судження про закономірності професійного становлення.

2.4. Викликає запитання віднесення організаторських здібностей до лінії особистісного становлення, а комунікативної компетентності – до соціального. Що змінилося б при переставлянні місцями цих компонентів

концептуальної моделі? Крім того, на наш погляд, інформативнішими були б такі назви «Референтометричний статус...» замість «Значущість соціального мікросередовища», «Соціометричний статус...» як показник соціально-психологічного клімату в студентській групі тощо.

2.5. Незрозумілими є випадки віднесення тих чи тих понять до визначених категорій внаслідок фреймового аналізу. Наприклад, чому «паства» відноситься до релігійної термінології, а «пастир» – лише до роду занять; «знання» є ресурсом, але жодного відношення до внутрішнього світу не має (?).

2.6. Авторка надмірно вживає прийменник «із» порівняно із «зі» і «з», коли це не диктується міркуваннями милозвучності мовлення. На жаль, подібні зловживання типові для багатьох науковців, які пишуть українською мовою, що свідчить про брак їх редакторської підготовки, незнання основ стилістики української мови. Є в тексті проблеми і з розставленням розділових знаків.

Викладені тут міркування критичного й рекомендаційного характеру жодним чином не применшують вагомість наукового внеску Н. С. Чміль у вітчизняну педагогічну та вікову психологію. Її дисертаційне дослідження відповідає кваліфікаційним стандартам МОН України за критеріями актуальності, наукової новизни, практичної значущості, відповідності змісту автореферату тексту дисертації, ступенем апробації та оприлюднення результатів дослідження у фахових наукових виданнях тощо. Відтак вважаю, що Наталія Сергіївна Чміль заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Завідувач кафедри педагогічної та вікової психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

доктор психологічних наук, професор

ПІДПИС *Карпенко З.С.* ЗАВІРГЛЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266
« 11 » 05 20 17 р.

ММ
З. С. Карпенко